

Oikeustoimittajat ry
Jarkko Sipilä
MTV3 Uutiset
00033 MTV3

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite Kirjeenne 27.5.2009, OM 15/021/2006, OM044:00/2006

Oikeustoimittajat ry:n lausunto esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta koskevaan komiteamietintöön (2009:2)

Oikeustoimittajat ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnöstä. Lausuntonaan yhdistys esittää kunnioittaen seuraavaa.

Tiedotusvälineiden lähdesuoja
(Esitutkintalaki, 7 luku 8 § 4 mom.)

Toimikunta ehdottaa, että toimittajien lähdesuoja voitaisiin jatkossa murtaa jo esitutkinnassa, jos tiedon alkuperäinen antaja on todennäköisesti syyllistynyt salassapitorikokseen. Lähdesuojan murtamiseksi edellytetään lisäksi, että

lähteen ilmaiseminen on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja perusteltua rikoksen vakavuuteen ja seurauksiin nähden.

Oikeustoimittajat ry vastustaa ehdotettua muutosta.

Ensinnäkään toimikunta ei ole pystynyt esittämään mitään perusteluita muutostarpeelle. Vieläkin vakavampi ongelma on, että ehdotettu muutos on ilmiselvässä ristiriidassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sananvapautta koskevan ratkaisukäytännön kanssa.

Yleistä

Toimikunnan ehdottaman säännöksen soveltamiseen liittyy huomattavia ongelmia.

Ehdotuksen mukaan säännöksen soveltamisen edellytyksenä olisi, että tieto on annettu vastoin rangaistavaa salassapitovelvollisuuden rikkomista. Ennen lähdesuojan murtamista ei kuitenkaan voi olla varmuutta siitä, onko salassapitovelvollisuuden rikkomista tapahtunut. Lähdesuoja voitaisiin siis murtaa myös tilanteissa, joissa toimittaja ei – vastoin oletusta – olekaan saanut tietoaan salassapitovelvolliselta tietolähteeltä.

Tästä esimerkkinä voimme mainita tapaus Alpo Rusin. Tapausta on hyvin usein käytetty esimerkkinä poliisin tietovuodoista medialle (mm. pääministeri Matti Vanhanen on viitannut tähän tapaukseen). Suojelupoliisin Rusi-tutinnan paljastanut toimittaja, Oikeustoimittajat ry:n jäsen Pekka Lehtinen on kesällä 2009 valottanut uutisjutun taustoja. Lehtinen korostaa Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjoituksessaan (liite 1), että vastoin yleistä olettamusta tietoa esitutkinnasta ei vuodettu hänelle suojelupoliisista tai mistään muustakaan poliisista.

Oikeustoimittajat ry huomauttaa, että poliisin tietovuodoista medialle esitetään aika ajoin varsin viljejäkin arvailuja, mutta mitään konkreettista näyttöä väitteiden tueksi ei ole. Näyttöä tietovuodoista ei esitetty esimerkiksi oikeusasiamies Riitta-Leena Paunion tietovuotoja koskevassa päätöksessä (30.10.2008, 278/2/05), vaikka tämä päätös on selvästi ollut nyt puheena olevan lainmuutosesityksen pohjana.

Kuten Pauniokin päätöksessään toteaa, tietoa salaisesta esitutkinnasta on usein myös muilla kuin poliisilla. Tietoa voi olla epäilyllä lisäksi asianomistajilla ja todistajilla sekä heidän lähipiirillään ja jopa työnantajalla. Lisäksi esitutkinnasta on mahdollista saada tietoa käräjäoikeuksien pakkokeinodiaareista. Näin ollen on varsin rohkeaa olettaa, että nimenomaan poliisi – tai joku muu salassapitovelvollinen taho – vuotaisi tietoa medialle.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä

Oikeustoimittajat ry pitää vakavana puutteena sitä, ettei toimikunta ole millään lailla selvittänyt, onko ehdotettu muutos sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan sekä Euroopan

ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännön kanssa.

EIT on vakiintuneessa ratkaisukäytännössään suhtautunut erittäin kriittisesti toimittajien lähdesuojan murtamiseen. Ehdotettu säännös olisi siten Oikeustoimittajat ry:n näkemyksen mukaan ilmiselvässä ristiriidassa näiden linjausten kanssa.

Lähdesuojaa koskevien ratkaisujen kantatapaus EIT:ssä on *Goodwin v. the United Kingdom*. Kyse oli yrityksestä murtaa toimittaja William Goodwinin lähdesuoja tapauksessa, jossa toimittajalle oli vuodettu erään yrityksen talousvaikeuksia koskeva sisäinen muistio. EIT antoi valtiolle langettavan tuomion, koska sen mukaan lähdesuojan murtaminen ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Tuomiossaan EIT korostaa, että lähdesuoja on lehdistönvapauden kulmakiviä. Ilman tällaista suojaa lähteet voisivat pidättäytyä tuomasta median tietoon yleistä kiinnostusta herättäviä asioita. Tämä voisi EIT:n mukaan heikentää median elintärkeää roolia vahtikoirana ja vaikeuttaa sen mahdollisuutta tuottaa täsmällistä ja luotettavaa tietoa. EIT jatkaa, että ottaen huomioon lähdesuojan merkityksen lehdistönvapaudelle demokraattisessa yhteiskunnassa ja lähdesuojan murtamisesta seuraavan mahdollisen hyytävän vaikutuksen (sananvapaudelle), tällainen toimi ei voi olla sanavapausartiklan mukainen, ellei sitä voida perustella julkisen edun mukaisella pakottavalla vaatimuksella.

Tapauksissa *Ernst and others v. Belgium* sekä *Roemen and Schmit v. Luxemburg* EIT katsoi, että toimitukseen ja/tai toimittajien kotiin tehty kotietsintä merkitsee vielä vakavampaa puuttumista lähdesuojaan, koska silloin poliisi pääsee näkemään kaiken toimituksessa tai toimittajan olevan materiaalin. Molemmista tapauksista valtioille annettiin tuomio sanavapausartiklan rikkomisesta.

hallussa
langettava

Tapauksessa *Voskuil v. the Netherlands* toimittaja vangittiin, kun hän kieltäytyi paljastamasta poliisista vuodetun tiedon lähdeä. Myös tässä tapauksessa EIT katsoi, että sanavapausartiklaa on rikottu. Tältä osin Oikeustoimittajat ry kiinnittää huomiota siihen, että Suomessakin saattaa syntyä samanlainen toimittajan vangitsemiseen johtava tilanne, jos ehdotettu säännös tulisi voimaan. Jos toimittaja edelleen – tuomioistuimen päätöstä uhmaten – kieltäytyisi paljastamasta lähdeään, hänelle voitaisiin ensin määrätä uhkasakko, ja lopulta hänet voitaisiin määrätä painostusvankeuteen korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi (OK 17:37).

Ensimmäinen valtion voittoon päättynyt lähdesuojatuomio annettiin EIT:ssä maaliskuussa 2009. Tapauksessa *Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands* EIT päätyi äänin 4 - 3 siihen, ettei valtio ollut rikkonut sanavapausartiklaa velvoittaessaan autolehden luovuttamaan poliisille laittoman katuajokilpailun kuvia. Tapauksen taustalla oli poliisin epäily siitä, että pankkiautomaattimurtoihin ja -ryöstöihin osallistunut auto olisi ollut mukana laittomassa katuajokilpailussa. EIT:n enemmistö huomautti, että poliisi käytti saamiaan kuvia ainoastaan tutkittavana olleiden vakavien rikoksen selvittämiseen, joten toimituksen tietolähteet eivät paljastuneet.

Vähemmistöön jääneet puolestaan katsoivat, että poliisin ylimitoitettut toimet vaaransivat tietolähteiden suojan. EIT:n tuomio ei ole lopullinen. Valittajayhtiö on pyytänyt asian käsittelemistä EIT:n suuressa jaostossa.

(yhdessä Yhteenvedona EIT:n ratkaisukäytännöstä Oikeustoimittajat ry toteaa, ettei EIT ole kertaakaan pitänyt hyväksyttävänä lähdesuojan murtamista salassapitorikoksen selvittämiseksi. Lähdesuojan murtaminen on hyväksytty vain tuoreimmassa tapauksessa (Sanoma Uitgevers B.V.), sekin tiukan äänestyksen jälkeen. Po. tapauksessa lähdesuoja olisi todennäköisesti nykyisen lain mukaan voitu murtaa Suomessakin jo esitutkintavaiheessa, sillä rikosnimikkeenä olisi mitä ilmeisimmin ollut mm. törkeä ryöstö ryöstötilanteessa sivullista oli uhattu ampuma-aseella).

Edellä esitetyn perusteella Oikeustoimittajat ry pitää äärimmäisen epätodennäköisenä sitä, että EIT hyväksyisi puuttumisen toimittajien lähdesuojaan salassapitorikosta selvitettäessä.

Oikeustoimittajat ry kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että EIT:n mukaan lähdesuoja voidaan murtaa vain pakottavan yleisen edun vaatimuksesta. Nyt ehdotetun säännöksen taustalla on kuitenkin selkeästi pikemmin yksityinen kuin yleinen etu. Toimikunta esimerkiksi toteaa nykytilanteen ongelmaksi sen, että ”rikoksen asianomistaja voi jäädä ilman vahingonkorvausta, vaikka olisi joutunut aiheetta huomattavasti kärsimään tehdystä salassapitorikoksesta”.

Muita havaintoja

Toimikunnan ehdotuksen mukaan toimittajalla olisi oikeus saada lähdesuojan murtamista koskeva vaatimus tuomioistuimen ratkaistavaksi. Toimikunnan mielestä tämä olisi perusteltua ”perusoikeuspunninnan suorittamiseksi”.

Oikeustoimittajat ry toteaa, ettei tuomioistuinkäsittely valitettavasti takaa perusoikeusnäkökohtien asianmukaista huomioon ottamista. Suomalaisella juristikunnalla, tuomioistuimissa työskentelevät juristit mukaan lukien, on ollut huomattavia vaikeuksia hahmottaa sananvapauden perusoikeusluonnetta sekä sen kaikkia ulottuvuuksia. Tästä osoituksena on myös se, että tämän ehdotuksen laatinut toimikunta on muilta osin käynyt kiitettävästi läpi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä, mutta lähdesuojan murtamista koskevaan osioon ei ole edes koristeeksi kaivettu esille yhtään EIT:n ratkaisua.

Tähän mennessä EIT on ratkaissut kolme suomalaista mediajuttua (*Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi*, *Selistö v. Suomi* sekä *Eerikäinen ja muut v. Suomi*), ja kaikista kolmesta Suomi on saanut langettavan tuomion sananvapausartiklan rikkomisesta. Tämä osoittaa, ettei tuomioistuinkäsittely takaa sananvapausnäkökulmasta oikeaa lopputulosta. Oikeustoimittajat ry toteaa, että edellä mainittujen tapausten lisäksi EIT on tähän mennessä pyytänyt Suomelta vastinetta kymmenessä muussa mediajutussa.

Toimikunta toteaa, että lähdesuojan murtaminen tulisi kyseeseen erityisesti silloin, kun medialle vuodetut tiedot ovat virheellisiä tai puutteellisia. Oikeustoimittajat ry huomauttaa, että media vastaa jo nyt julkaistujen tietojen

oikeellisuudesta. Jos tiedot ovat virheellisiä, loukatuksi itsensä tuntevalla on käytössään kaikki oikeussuojakeinot korvauksen saamiseksi tiedotusvälineeltä sekä toimittajien saattamiseksi rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Oikeustoimittajat ry:n mielestä on ilmeistä, että lähdesuojan murtamisen mahdollistavaa säännöstä olisi tarkoitus soveltaa lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa media on laajasti kertonut (poliittiseen tai taloudelliseen) vallankäyttäjään kohdistuneista rikosepäilyistä. Säännöstä siis sovellettaisiin juuri silloin, kun yhteiskunnallinen tarve tietojen julkaisemiseen on suurimmillaan. Näin ollen voidaankin puhua jonkinlaisesta eliitin suojelupykälästä.

Takavarikko ja kotietsintä

Nykyisessä laissa olevia säännöksiä olisi tarpeellista vahvistaa ja täydentää niin, ettei lähdesuojan takaavia säännöksiä voida kiertää takavarikkoa ja etsintää koskevilla säännöksillä. Laissa on oltava selkeät säännökset lähdesuojan alaisen materiaalin takavarikoimis- ja jäljentämiskiellosta sekä kiellosta tehdä kotietsintä toimitukseen ja/tai toimittajan kotiin tällaisen asiakirjan löytämiseksi.

Oikeustoimittajat ry:n näkemyksen mukaan toimikunnan ehdotus etsintäasiamiehestä tosiasiallisesti madaltaa kynnystä lähdesuojan murtamiseen etsinnän tai takavarikon kautta ja siten heikentää lähdesuojaa olennaisesti.

Oikeustoimittajat ry viittaa siihen, mitä lähdesuojasta on edellä lausuttu. Erityisesti on otettava huomioon EIT:n tuomiot *Ernst and others v. Belgium* sekä *Roemen and Schmit v. Luxemburg*.

Muita havaintoja toimikunnan ehdotuksista

Poliisilain 5 luku 60 §

Toimikunta ehdottaa uutta säännöstä, jonka mukaan ”tieto ääni- tai kuvatallenteesta voidaan antaa luovuttamalla tallenne vain viranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen”.

Oikeustoimittajat ry vastustaa ehdotettua muutosta erityisesti äänitallenteiden osalta.

Julkisuuslain (laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta) mukaan asiakirjan yleisöjulkisuuden ratkaisee sen sisältö, ei sen muoto. Pääsääntö on myös se, että jos tieto on julkinen, siitä on myös oikeus saada kopio pyydettyssä muodossa.

Vuonna 2007 lain 16 § 2 momenttiin lisättiin kuitenkin kohta, jonka mukaan ”videotallenteesta tai muusta vastaavasta tallenteesta, jolla on viranomaisen kuvaama kuulustelu tai muu tapahtuma, jossa henkilöä kuullaan, saa kuitenkin antaa kopion vain, jos tallenteessa kuultava henkilö siihen suostuu tai jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on ilmeistä, ettei kopion antaminen johda hänen yksityisyyden suojansa loukkaamiseen”.

Oikeustoimittajat ry toteaa, että nyt ehdotettu poliisilain säännös olisi laajempi kuin julkisuuslain vastaava säännös. Ehdotetun säännöksen perusteella myöskään äänitallenteesta ei aina olisi oikeutta saada kopiota. Oikeustoimittajat ry toteaa, että ehdotetulle sääntelylle ei ole esitetty vakuuttavia perusteluita. On vaikea nähdä, millä tavoin äänitallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suoja voisi vaarantua nauhaa kopioitaessa, jos nauhalla oleva tieto muutoin on julkista.

Kuvatallenteiden osalta Oikeustoimittajat ry ymmärtää jossain määrin toimikunnan ehdotuksen taustalla olevan tarpeen. Yhdistyksen mielestä on kuitenkin välttämätöntä varmistaa, että säännöstä sovellettaisiin vain poikkeustapauksissa. Tämän takia lain esitöissä olisi hyvä mainita esimerkkejä tapauksista, joissa säännöksen soveltaminen voisi tulla kyseeseen.

Esitutkintalain 9 luku 7 §

Toimikunta ehdottaa, että ”ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen”.

Tämän osalta Oikeustoimittajat ry viittaa siihen, mitä edellä on sanottu kuvatallenteiden kopioinnista.

Esitutkintalaki 11 luku 7 §

Esitutkinnasta tiedottamista koskevassa säännöksessä toimikunta ehdottaa, että ”henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi”.

Perustelujen mukaan luettelo on tyhjentävä eli poliisilla ei enää muissa tapauksissa olisi mahdollisuutta antaa julkisuuteen henkilön – siis epäillyn tai asianomistajan – nimeä tai kuvaa.

Säännös merkitsisi muutosta nykyiseen tilanteeseen. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen mukaan poliisi voi nykyisin antaa epäillyn nimen tai hänen kuvansa julkisuuteen myös ”muista erityisen painavista syistä”.

Oikeustoimittajat ry pitää välttämättömänä, että poliisilla on mahdollisuus antaa henkilön nimi tai kuva julkisuuteen laajemmin kuin toimikunnan

ehdottamissa tapauksissa. Muussa tapauksessa voi syntyä tilanne, että nimen julkaiseminen olisi yhteiskunnallisista syistä välttämätöntä, mutta mikään säännöksen edellytyksistä ei täyty. Poliisi ei siis saisi kertoa julkisuuteen, että vaikkapa pääministeri on joko rikoksesta epäiltynä – mahdollisesti jopa kiinniotettuna tai pidätettynä – tai (vakavan) rikoksen uhrina. Tilanne olisi täysin kestävä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Helsingissä 31. elokuuta 2009

OIKEUSTOIMITTAJAT RY

Jarkko Sipilä
puheenjohtaja

Susanna Reinboth
varapuheenjohtaja